

UNIVERSITATEA "LUCIAN BLAGA" SIBIU
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
"ANDREI ȘAGUNA"

***Taina Mărturisirii, îndrumarea duhovnicească
și vindecarea psiho-spirituală a persoanei
umane în Biserică.***

***Misiunea actuală a Bisericii privind suferințele psihice și
spirituale ale omului contemporan***

Rezumatul tezei de doctorat

Conducător științific
ÎPS PROF. DR. LAURENȚIU LIVIU STREZA

Doctorand
Pr. Marius CORLEAN

Sibiu, 2015

Rezumat

Biserica a manifestat întotdeauna dorința de a răspunde provocărilor epocii în care și-a desfășurat misiunea de a-l conduce pe om pe calea mântuirii. Fie că a trebuit să formuleze dogme, fie că a dat răspunsuri punctuale la diferitele probleme apărute în sânul comunităților creștine, s-a folosit, acolo unde a fost cazul, de terminologie sau modele teoretice explicative care se dovedeau a fi un instrument util în elaborarea răspunsurilor.

Secolele XX-XXI sunt marcate de progresele științifice și tehnologice realizate într-un ritm amețitor. Acest lucru nu a rămas fără consecințe: pe lângă aspectele pozitive oferite de multele facilități, viața omului a devenit agitată, desfășurându-se într-un ritm care a tulburat și tulbură în continuare echilibrul interior al omului. Alterarea tot mai profundă a comuniunii omului cu Dumnezeu, lucru care generează multiple dereglări în plan psihic și spiritual, au dus la apariția diverselor patologii psihice și agravarea unora dintre ele, precum anxietatea și depresia. În lipsa unor repere spirituale, în lipsa unei siguranțe și păci interioare pe care creștinul o dobândește din conștientizarea faptului că nimic nu se întâmplă fără voia lui Dumnezeu, omul devine pradă propriilor conflicte interioare, hrănindu-se cu iluzii. Nu întâmplător, evoluția fenomenului depresiv este monitorizat de către Organizația Mondială a Sănătății, fiind un fenomen aflat în creștere exponențială.

În acest context, Biserica este obligată să vină în întâmpinarea mădulelor bolnave, având propriile metode de intervenție, dar folosindu-se și de datele consemnate de către științele moderne care manifestă, de asemenea, preocupări în vindecarea celor care suferă de această tulburare afectivă.

Lucrarea este structurată după următorul plan: introducere, cinci părți cu capitole și subcapitole, urmate de concluzii.

În **Introducere** se arată că Biserica, prin statutul său, are îndatorirea să iasă în întâmpinarea nevoilor membrilor săi suferinzi, mai ales în contextul acestui veac frământat de numeroase probleme, mediu propice dezvoltării unor numeroase patologii psihice. Nu de puține ori, omul trăiește într-o lume iluzorie și este măcinat de

numeroase complexe și conflicte interioare. Fără a psihologiza modul în care se săvârșește lucrarea slujitoare a Bisericii, dincolo de dialogul științific și academic, este nevoie de formarea și informarea duhovnicilor legat de orice fel de mijloace care sunt utile în lucrarea pastorală.

În **capitolul I** este analizată tema *pocăinței* și a *Tainei Mărturisirii*, punând accentul pe rolul lor terapeutic, tămăduitor. Pocăința se definește ca fiind o lucrare continuă și o permanentă stare de trezvie. În esență, aceasta presupune reorientarea minții, inimii, valorilor, intereselor și grijilor către Dumnezeu. Dincolo de aspectul sacramental, pocăința înseamnă întreaga varietate a ascezei și nevoinței creștine, orientate către dobândirea asemănării cu Hristos, prin Hristos, Care este singurul izvor al pocăinței și singurul său scop autentic.

Subcapitolul 1 tratează fundamentele scripturistice și patristice ale pocăinței. Pocăința este în mod fundamental tema care inaugurează noua dimensiune a vieții spirituale: Împărăția Cerurilor: „*Pocăiți-vă, că s-a apropiat Împărăția cerurilor*” (Mt. 3,2; Mc. 1, 14-15). În accepțiunea nou testamentară pocăința era asimilată botezului, fiind strâns legată de convertirea la mesajul lui Hristos, concretizată în Botez. Pocăința însemna un nou început, o integrare în comunitatea Bisericii și adeziunea la poruncile lui Hristos. Roadele pocăinței le găsim în Predica de pe Munte: *sărăcia duhului, lacrimi, smerenie, dorința de dreptate, milă, curăția inimii, împăciuire, a suferi și pătimi pentru Iisus* (Mt.5,1-12). Un suflu deosebit în ceea ce privește teologia și practica pocăinței l-au adus creștinii care s-au retras în pustie și au devenit Părinții pustiei, personalități marcante ale vieții duhovnicești din primele secole. Două dintre cele mai importante caracteristici a spiritualității Părinților Deșertului, fundamentale pentru angajamentul pe calea pocăinței, sunt: 1) insistența în privința nevoii de a avea un îndrumător în cele spirituale; 2) solicitarea către ucenic a lepădării totale de sine, acesta evitând să se bazeze pe sine și încredințându-și întreaga voie îndrumătorului duhovnicesc responsabil pentru inițierea și călăuzirea lui. Un rol aparte în abordarea temei pocăinței l-a avut Sfântul Ioan Gură de Aur. Una dintre ideile sale fundamentale se referă la susținerea rolului *terapeutic* al Bisericii în opoziție cu cel legalist, el afirmând că principala calitate a Bisericii este aceea de **spital**, nu de tribunal. Un alt

aspect subliniat de Sfântul Ioan este legat de fundamentarea pocăinței ca lucrare continuă pe viața sacramentală a Bisericii, un rol important avându-l Taina Mărturisirii, cu rol de curățire a mizeriei sufletești acumulate din cauza bolilor sufletului.

În **subcapitolul 2** se are în vedere partea practică, de integrare a lucrării pocăinței în parohie, definită ca fiind contextul în care suntem chemați să punem în practică lucrarea pocăinței. Devierea de la acest obiectiv înseamnă înstrăinarea în esență a ceea ce reprezintă parohia și transformarea acesteia într-un concept lumesc. Adevăratul sens al parohia este de „spital duhovnicesc”, locul în care se desfășoară restabilirea sănătății sufletului, deci, se îndeplinește obiectivul vieții creștine. Alcătuită din membri care trăiesc în societatea marcată puternic de secularizare, parohia are mereu nevoie de o permanentă re-evaluare a obiectivului principal și, în consecință, de corectarea disfuncționalităților pe care le-a căpătat datorită influențelor și deformărilor pe care membri ei le suferă sub presiunea secularismului. Parohia, dincolo de diferențele specifice comunității monahale, trebuie să fie tot un „*cadru de viață și independență față de societatea lumească*”, așa cum apare definită în Faptele Apostolilor (FA 2,42; 4,37). Calea urmată este, deci, cea a lepădării de lume, în sensul de înstrăinare față de etosul acesteia, pentru se integra deplin în viața în Hristos. Această comunitate îl primește pe om în integralitatea sa psiho-somatică, datorită unității indestructibile care există între cele două componente ale omului. Astfel, principala misiune a parohiei și justificarea rostului existenței o avem înțelegând itinerariul pe care fiecare creștin este chemat să-l parcurgă: *purificare (katharsis), luminare (photismos), îndumnezeire (theosis)*.

Din acestea rezultă foarte clar, **(a) necesitatea îndrumătorului duhovnicesc**. Dificultățile întâmpinate pe cale vindecării sufletului sunt uneori foarte dificile. Din această cauză, practica a demonstrat necesitatea fundamentală a unui îndrumător, părintele duhovnicesc, „bătrânul” harismatic, în parohie coincizând cu parohul, preotul comunității parohiale. Acesta nu este doar simplul învățător ci, cel care îl naște pe om în Hristos (1 Cor 4,15). Pe măsură ce are loc această naștere, se petrece o tot mai deplină integrare a creștinului în viața parohiei, în viața Bisericii, Trupul lui Hristos. Parohia devine astfel „*atelier de sfințenie*” și „*spital duhovnicesc*”. Tot acest proces

comportă și o puternică latură terapeutică, pentru că dincolo de învățătura primită, creștinul se luptă cu propriile lui slăbiciuni și este marcat de căderi. Toate aceste aspecte reclamă ca în primul rând preotul duhovnic să fie un autentic purtător al Duhului Sfânt (pnevmator), să fi trecut el însuși prin procesul de tămăduire a sufletului sub asistența unui alt duhovnic încercat, care să fie fost și un adevărat mentor.

Toată această delicată lucrare de terapeutică spirituală, centrul slujirii pastorale, face trimitere la un subiect care-și descoperă din ce în ce mai mult actualitatea, într-o lume adâncită în tot mai multă suferință: *taina paternității și îndrumării duhovnicești (paternitatea duhovnicească)*. Limpezirea acestui aspect este importantă deoarece reactualizează esența misiunii preotului: tămăduirea sufletească a celor pe care-i păstorește. În cadrul parohiei din lume, duhovnicul rămâne singurul îndrumător în lupta duhovnicească de vindecare din mulțimea patimilor și singurul care-l poate călăuzi prin hățișul capcanelor spirituale și a suferințelor psihice. Dar, este capabil preotul să asume și complicatul rol al îndrumătorului duhovnicesc? Experiența Răsăritului creștin arată că aspectul sacramental al mărturisirii și îndrumarea duhovnicească a fost exercitată uneori de persoane diferite. Pe de o parte avem „*figura „harismatică” a părintelui duhovnicesc”* sau „bătrânul îmbunătățit”, iar pe de altă parte avem funcția definită în cadrul instituțional al Bisericii, cea a preotului-duhovnic. Între cele două există legătură, în sensul în care duhovnicia nu se acordă *de jure* preotului hirotonit, ci primește mandat special din partea episcopului. Cele două planuri sunt strâns legate: „Figura „bătrânului” îmbunătățit sau a „starețului” ilustrează cele două planuri strâns legate între ele, în care există și funcționează Biserica pământească. Pe de o parte, planul exterior, oficial și ierarhic, cu organizarea sa geografică în eparhii și parohii (...), cu „succesiunea apostolică” a episcopilor. Pe de altă parte, planul interior, duhovnicesc și „harismatic”, căruia îi aparțin în principal „bătrânii” îmbunătățiți sau „stareții”.

Portretul moral și intelectual (**calitățile părintelui duhovnicesc**) al acestor mari îndrumători spirituali cuprinde, pe de o parte, harisme duhovnicești precum: *Clarviziunea și discernământul*, acea însușire de a „*străbate intuitiv*” realitățile inimii

celuilalt. Această harismă se manifesta mai ale în *discernământul gândurilor*. Celelalte două harisme sunt: *Capacitatea de a iubi pe ceilalți și de a-și face ale sale suferințele altora; puterea de a transfigura mediul uman, material și nematerial*, care înseamnă capacitatea de a-l ajuta pe ucenic să-și curețe simțurile, a-l ajuta să discearnă și să vadă întreaga creația a lui Dumnezeu conform sensului ei. Calitățile intelectuale consemnate sunt: *discernământul* sau *dreapta socoteală (diakrisis)* definit prin capacitatea de pătrundere sau „*perspicacitatea duhovnicească*”, *capacitatea de a cunoaște inima omului (kardiognozia)*. Tot acest complex de factori duhovnicești nu elimină însă, necesitatea acumulării de experiență și cunoaștere a omului și a societății în care ne desfășurăm viața. Duhovnicul trebuie să fie format în mod indispensabil în epoca noastră. Cum e cu putință, de exemplu să întreprindă vindecarea unor suflete, dacă nu deține și cunoștințe elementare ale psihologiei contemporane?

Mijloacele prin care duhovnicul paroh le folosește în lucrarea sa „medicală” la punctul **(b) practici terapeutice: mărturisirea gândurilor și Taina Spovedaniei**. În ceea ce privește cadrul terapiei legate de bolile sufletului, au existat două practici foarte importante: *spovedania (exomologesis)*, mărturisirea păcatelor (căderilor) în vederea obținerii iertării și *arătarea gândurilor (exagoreusis ton logismon)*, în vederea primirii unei povățuiri sau îndrumări. Este foarte important să înțelegem și să admitem că este de dorit îmbinarea acestor două slujiri în practica duhovnicească din parohie, datorită completării ce ar asigura într-adevăr eficiența lucrării de tămăduire a sufletului, aceasta însemnând prevenția agravării suferințelor sufletești, deteriorarea condiției psihice a credinciosului și în final apariția prizonieratului patimilor, cu sau fără tulburări ale funcționalității psihice.

În felul acesta înțelegem necesitatea deschiderii sufletului (**Necesitatea deschiderii sufletului. Mărturisirea gândurilor**). Fără a exagera în amănunte, povățuitorul duhovnicesc avea nevoie să înțeleagă „*mișcările duhurilor*”, *sugestiile, impulsurile lăuntrice*. Când existau concretizări, păcate, intervenea necesitatea dezlegării de păcate, al actului sacramental. Psihologia ascetică a nuanțat diferitele momente ale ispite, asupra cărora vom reveni pe parcursul lucrării: *sugestia (prosbole)*, *atacul sau momeala*, fără implicarea celui asupra căruia acționează,

*însoșirea sau convorbirea interioară cu sugestia (syndyasmos), lupta (pale) care se poate încheia cu biruință sau consimțământ, păcatul în act (syncatathesis), dacă va exista repetare se naște patima (pathos), iar etapa superioară patimii este captivitatea sufletului (aichmalosia).*¹ Prin această mărturisire a gândurilor este țintit tocmai acest prim stadiu al procesului, și anume sugestia (prosbole).

Taina Mărturisirii (Taina Mărturisirii, bucuria vindecării) nu trebuie limitată la cadre pur juridice și moralizatoare. Tocmai am văzut că rolul paternității duhovnicești este a-l călăuzi pe om prin iubire și smerenie și a crește împreună cu el, ajutându-l să se vindece cu maximă discreție, dar cu discernământ și multă claritate deoarece fără cunoașterea patimilor și a modului lucrării lor și fără o experiență personală în combaterea și transfigurarea patimilor nu este posibil să-l ajutăm pe penitent în restaurarea sănătății lui spirituale, adică în eliberarea minții și inimii lui de sub dominația patimilor și a gândurilor.

Un aspect important este înțelegerea persoanelor suferinde de diverse tulburări patologice – într-o formă mai ușoară, sau mai severă – psihice. **Subcapitolul 3 Pocăința și problemele psihologice** abordează legătura dintre pocăință și probleme psihologice. Părintele **Petre Vintilescu**, în lucrarea sa *Spovedanie și Duhovnicie*, alocă un subcapitol problematicii bolilor psihice și spovedaniei, arătând că gestionarea acestor suferințe reclamă din partea preotului o purtare delicată, plină de compasiune, dar și o cercetare atentă pentru a înțelege tipul bolii, gravitatea ei, capacitatea de responsabilitate a celui suferind. Preotul este solicitat, în calitate de îndrumător spiritual în scaunul de duhovnicie, să fie întrarmat și cu elementare cunoștințe de psihologie și psihiatrie, „*nu pentru a pune diagnostice precise sau pentru a se ocupa de vindecarea propriu-zisă, fapt ce intră în competența medicului de specialitate, ci pentru a dispune de mai multă putere de pătrundere, de înțelegere a stării de suflet, de acomodare și armonizare a tratamentului duhovnicesc cu cel indicat de medicina umană.*” În consecință, „*în calitatea sa de medic sufletesc și de organ al harului de sus, duhovnicul se găsește în situația nu numai de a întemeia adânc religiozitatea în sufletul acestor penitenți, ci și de a contribui într-o bună măsură prin mângâierile*

¹*Ibidem*, p.161.

religiei la susținerea, ușurarea și chiar vindecarea lor. Colaborarea în astfel de cazuri între medicul psihiatru și preotul-duhovnic este în alte părți realitate cu urmări folositoare, de care ne-am putut convinge personal.” (Pr. Petre Vintilescu, *Spovedanie și duhovnicie*, p. 197) Biserica dispune de instrumente esențiale fără de care ar fi imposibilă orice fel de intervenție profundă la nivelul sufletului omenesc. Două dintre aceste instrumente consacrate sunt abordate în **subcapitolul 3: mărturisirea gândurilor și Taina Spovedaniei**. Mărturisirea păcatelor este eliberatoare, eliminând răul cuibărit în adâncul sufletului, de unde, dacă omul îl poartă de unul singur, rodește ascuns și conduce la sporirea bolii. Din punctul de vedere terapeutic, spovedania prin dezlegarea păcatelor lecuiește sentimentul de vinovăție, sentiment care de multe ori se regăsește în bolile psihice, dar care este neutralizat prin prezența lucrării Duhului Sfânt în această sfântă taină. O practică uzuală în primele veacuri ale creștinismului, cu rol complementar, era *mărturisirea gândurilor*. Deși asemănătoare cu Spovedania, se deosebește de aceasta în primul rând neavând un caracter de taină sacramentală. Rolul este însă foarte important, deoarece prin practica aceasta se operează o cunoaștere mai profundă și mai amănunțită a sufletului, adică a slăbiciunilor și patimilor care-l stăpânesc, ceea ce poate îmbunătăți și eficientiza lucrarea sacramentală a preotului. Trebuie să precizăm, însă, că Spovedania nu este psihoterapie, chiar dacă vorbim despre aceasta ca act terapeutic, și nici nu poate fi înlocuită de psihoterapie. Spovedania nu se întemeiază pe tehnici raționale, ci pe luminarea de către Duhul Sfânt. Chiar dacă au loc și descărcări de ordin psihologic, în primul rând este un act de pocăință, iar puterea de vindecare nu face parte dintr-o metodă plăsmuită de mintea omenească, ci se bazează pe lucrarea harului dumnezeiesc. Taina Spovedaniei are consecințe în ordinea ontologică a existenței umane, față de terapiile psihologice și psihiatrice, a căror îngăduință de la Dumnezeu nu poate fi însă negată.

Capitolul II al lucrării se referă la elementele de antropologie creștină în jurul cărora gravitează viziunea despre om în teologia ortodoxă. Această parte se compune din **două subsubcapitole**, cu rolul de a facilita înțelegerea unor elemente cheie folosite în teologia ortodoxă, spre a oferi o viziune clară în privința constituției interne a omului, precum și spre a înțelege rolul pe care-l joacă aceste elemente în

dinamica existenței umane, în raportul omului cu sine, cu lumea și cu Dumnezeu. În **subcapitolul 1** au fost definite o serie de concepte: *natură, suflet, rațiune, patimă, păcat, mântuire*, ce alcătuiesc paradigme de lucru cristalizate în teologia răsăriteană. În **subcapitolul 2**, au fost analizate efectiv elementele care alcătuiesc structura spirituală a ființei umane din punct de vedere scripturistic și patristic. Creat după Chipul lui Dumnezeu și tinzând spre asemănarea cu El, omul are sădit în ființa sa o serie de elemente care, conform rostului imprimat de către Dumnezeu, îl sprijină pe om în procesul de dobândire a asemănării, de îndumnezeire, și care au fost afectate de căderea în păcat: *inima, mintea, conștiința*. Căderea în păcat a determinat pierderea unității interne a puterilor sufletești, care făceau ca sufletul să fie simplu, unitar și având același scop: unirea cu Dumnezeu. Hristos, prin împlinirea planului de mântuire, a făcut ca în umanitatea asumată să fie restaurată ordinea firească a acestor elemente constitutive. Astfel, omul are posibilitatea să devină un „om nou”, să iasă de sub tirania păcatului, să-și reînnoiască și să-și înobileze sufletul. Viziunea Sfântului Apostol Pavel despre constituția omului ajută la înțelegerea concepției sale despre mântuirea plinită în Hristos, dar și la înțelegerea modului de raportare a omului față de păcat și față de harul dumnezeiesc. Terminologia sistemului antropologic paulin a fost preluat ulterior și de către Părinții Bisericii. Cel care a reușit să închege și să nuanțeze admirabil sistemul antropologic specific teologiei răsăritene a fost Sfântul Maxim Mărturisitorul. Ideea centrală a Sfântului Maxim este că sufletul în calitate de mediator este cel care are rolul să conducă trupul (materia) spre împlinirea scopului dumnezeiesc, deci spiritual, al omului. Însă, se poate întâmpla, pe de altă parte, ca sufletul să devină dependent și modelat de trup. Facultățile posedate de suflet au fost instrumentele prin care omul a putut să înțeleagă și să experimenteze starea de îndumnezeire înainte de cădere. Momentul căderii a însemnat o orientare greșită a acestei capacități și o întoarcere spre lumea simțurilor. Refacerea a fost posibilă în Hristos, prin harul Sfântului Duh.

Capitolul III din lucrare vizează alcătuirea omului din perspectiva viziunii antropologice specifică psihologiei. Această parte cuprinde **trei subcapitole**. **Primul** face o trecere în revistă, din punct de vedere istoric, a modului în care a evoluat preocuparea omului pentru descifrarea mecanismelor ce alcătuiesc structura psihică a

omului, precum și apariția metodologiei științifice de investigare a fenomenelor interioare. Momentul care a marcat consacrarea psihologiei ca știință de sine stătătoare a fost deschiderea primului laborator experimental pentru studierea fenomenelor psihice de către psihologul Wilhelm Wundt, în anul 1879. Ulterior, psihologia și-a definit tot mai sistematic obiectul său de studiu. Rând pe rând, apar o serie de modele teoretice explicative a fenomenelor psihice. O contribuție importantă în descifrarea legăturilor dintre boală și creier și a efectelor asupra proceselor cognitive, și chiar asupra corpului, a avut-o apariția psihologiei clinice, prin investigarea situațiilor de disfuncționalitate precum deficitul de dezvoltare, tipuri de personalitate (normală și deviantă), și alte tipuri de afecțiuni clinice. Toate aceste eforturi științifice au condus la o serie de rezultate care au zugrăvit un tablou foarte complex și profund asupra vieții psihice ale omului, obținându-se în felul acesta o serie de informații prețioase cu privire la: limbaj, memorie, inteligență, emoție, percepție, intuiție, comportament, personalitate și multe altele. O atenție specială a fost acordată, în **subcapitolul 2**, conceptului de *sine*, care are o pondere importantă în definirea identității umane din punct de vedere psihologic. Au fost analizate șase elemente care joacă un rol important în definirea personalității: *conștiința, cogniția, inteligența, motivația, comportamentul și emoția*, toate având un rol important atât în planul psihismului, cât și în cel spiritual.

Subcapitolul 3a făcut obiectul incursiunii în ceea ce se cheamă *Modelul celor Cinci Factori ai Personalității (FFM sau Big Five)*. Elaborarea acestui model teoretic explicativ a avut la bază interesul psihologilor în a surprinde acele trăsături distincte și unice care conferă identitate unei persoane. Aceste trăsături sunt definite de anumite caracteristici *emoționale și psihice* ale omului ce influențează modul de relaționare socială. Acest model teoretic reprezintă cea mai nouă și dominantă abordare a înțelegerii și explicării personalității și face parte din ceea ce se cheamă *teoria trăsăturilor de personalitate*. Prin trăsături de personalitate înțelegem acele caracteristici care au tendința să se manifeste constant de-a lungul întregii vieți relevând o anumită tipologie a gândurilor, sentimentelor și acțiunilor. Aceste amprente ale personalității determină un anumit stil de comportament și reacție care rămâne constant. Acești cinci factori sunt: *disponibilitatea spre experiențe noi, conștiinciozitatea, extraversia, agreabilitatea, nevrotismul*. În cadrul analizei acestui

model a fost investigat și modul în care trăsăturile de personalitate identificate se regăsesc și influențează viața spirituală a creștinului.

Capitolul IV aduce în discuție problematica legată de căderea în păcat a primilor oameni și consecințele existenței omului: apariția bolilor, suferințelor, alterarea capacităților cognitive și apariția stărilor de patologie spirituală. **Subcapitolul 1** analizează modul în care sufletul omului a devenit pătimitor, cunoaște întristarea și suferința datorită ruperii din comuniunea cu Dumnezeu, Izvorul fericirii și al binelui. Se arată modul în care părțile *rațională, irascibilă și poftitoare* au fost deviate de la sensul lor, omul îndreptându-le spre cele sensibile din lumea creată. În **subcapitolul 2** se arată, potrivit Sfinților Părinți, că etiologia tulburărilor de ordin spiritual are la bază: a) *cauze externe (stimuli externi)*; b) *cauze interne (stimuli interni)*. Cauzele externe sunt evenimentele din viață cu un puternic impact emoțional negativ. Tot aici, spiritualitatea patristică răsăriteană include și stimulii cu rol de tentații, care sunt de origine demonică. Sufletul omului este atacat la nivel rațional printr-o serie de gânduri, iar simultan, sau separat, se acționează și la nivelul imaginației. În felul acesta se țese o rețea mentală menită să dezorienteze și să convingă mintea să accepte sugestiile oferite de diavol. În ceea ce privește *stimulii interni*, aceștia sunt considerați ca fiind reacții la cei externi. Fiecare ființă umană acționează în baza unor stimuli, care sunt factori declanșatori ai *etapelor ispitirii* (sugestia, primirea în minte sau raționalizarea, prelucrarea gândului/imaginii, făptuirea, repetarea păcatului/împătimirea). Împătimirea, dezvoltată ulterior pe baza acestor premise, poate declanșa tulburări sufletești reflectate în diferite comportamente și acțiuni care pot conduce și la tulburări psihice. Spre deosebire de spiritualitatea ortodoxă, care ia în calcul rolul acțiunii demonice în „manevrarea” stimulilor și declanșarea întregului proces al ispitirii, psihologia cognitivă nu ia în calcul factorul demonic, dar confirmă etapele care se parcurg de la momentul în care apare un stimul extern sau intern: *apariția evenimentului-stimul cu potențial declanșator, declanșarea sistemului cognitiv care preia și analizează informația, în acest moment activându-se schemele cognitive formate din scheme automate de gândire, reacții emoționale distorsionate, cuprinse în viziunea omului despre sine, lume și Dumnezeu*. Toate aceste evenimente interioare nu

rămân fără consecințe. Îndepărtarea de Dumnezeu ca urmare a stilului de gândire defectuos și a acceptării sugestiilor demonice prin parcurgerea etapelor ispitirii, reprezintă factori importanți în etiologia diverselor suferințe psihice precum anxietatea și depresia, prezente din ce în ce mai mult în viața omului contemporan.

În consecință, s-a impus analizarea *fenomenului depresiv*, abordat în **capitolul V** din două perspective care au unele elemente de complementaritate: *perspectiva psihologică*, respectiv cea a *spiritualității ortodoxe*. Astfel, în **subcapitolul 1**, analizând depresia din perspectiva psihologică, constatăm că aceasta reprezintă o problemă serioasă la nivel mondial, din cauza consecințelor la nivel personal și social. La nivel personal, boala poate cauza afecțiuni psihologice serioase precum reducerea calității vieții și creșterea mortalității datorate bolilor de inimă, diverse accidente, sinucideri etc. De asemenea, poate fi cauza unor tulburări grave în dinamica familiei. Astfel, această boală este considerată de medicină ca fiind o problemă de sănătate de interes public. Pentru a înțelege acest aspect, menționăm că la baza unei astfel de clasificări se întrunesc următoarele condiții: 1) răspândirea; 2) gravitatea; 3) prezintă asociere cu alte tulburări; 4) implică tratament; 5) îngrijorare la nivel public. În continuare, au fost prezentate tipurile de depresie definite de-a lungul timpului și s-a făcut o trecere în revistă a simptomelor celor mai des întâlnite în cadrul bolii. Sunt prezentate cauzele depresiei și diverse modele teoretice care au analizat fenomenul depresiv și care au stat la baza elaborării diverselor strategii de intervenție terapeutică. O atenție specială a fost acordată *teoriei cognitive asupra depresiei*, elaborată de psihologul american **Aaron T. Beck**, precum și *teoriei schemelor cognitive-dezadaptative*, elaborată de doctorul **Jeffrey Young**, care stă la baza terapiei centrată pe scheme cognitive. Atenția acordată s-a datorat, pe de o parte, asemănării parțiale cu viziunea spiritualității ortodoxe privitor la rolul gândurilor în patologia spirituală, iar pe de altă parte, datorită utilității practice pe care aceste modele le pot avea în activitatea pastorală a preotului exercitată în îndrumarea duhovnicească și în Taina Spovedaniei. **Subcapitolul 2** tratează depresia, cunoscută în spiritualitatea ortodoxă și sub denumirea de *akedie*, din punct de vedere patristic. Sfinții Părinți atribuie acestei tulburări o puternică componentă demonică, fiind unul dintre puternicele mijloace prin

care diavolul încearcă să-l arunce pe om în prăpastia deznădejdiei. Aceasta poate reprezenta o serioasă piedică în înaintarea omului pe calea mântuirii. Potrivit Sfântului Ioan Casian, principala luptă a omului este împotriva demonului deznădejdiei sau tristeții care întunecă capacitatea sufletului de contemplare, rugăciune, citirea Sfintei Scripturi cu folos și perseverență și, în consecință, împiedicându-l de la toate lucrurile bune. În baza experienței Sfinților Părinți, planul de intervenție pentru contracararea efectelor acestei acțiuni demonice asupra sufletului uman are trei componente esențiale: 1) *intervenția cognitivă* – care vizează erorile de gândire cauzate de faptul că rațiunea omului se află sub dominația patimilor; 2) *intervenția asupra sinelui* – orientată spre dezvoltarea capacităților interioare ale omului: voință, simțire, gândire, aflate în strânsă legătură din punct de vedere psihologic cu tulburările de personalitate cu privire la identitate, emoții, scheme de atașament și relaționare; 3) *intervenția asupra comportamentului* - dezvoltarea autocontrolului, disciplinei de sine. Aceste componente esențiale în dinamica vieții umane sunt adeseori inadecvat dezvoltate.

Aceste strategii de intervenție au rol preventiv, de pregătire a omului pentru momentul confruntării cu etapele ispitirii și anihilarea ispitei din primele momente, când tentația și-a făcut simțită prezența. Pentru a oferi un suport temeinic procesului de vindecare spirituală, în baza experienței ascetice a sfinților, au putut fi stabilite *cinci aspecte fundamentale* de prevenție și despățimire: 1) *menținerea concentrării minții către Dumnezeu prin rugăciune, post, aducerea aminte de moarte și judecată, studierea Sfintei Scripturi și, în mod special, practicarea Rugăciunii lui Iisus sau rugăciunii inimii*; 2) *paza minții și a puterilor sufletești, stimulându-le pozitiv folosind învățăturile Sfintei Scripturi, viața Mântuitorului Hristos și concentrarea în mod constant pe scopul unirii cu Dumnezeu*; 3) *evitarea întreținerii gândurilor de inspirație demonică în minte și diminuarea activității imaginației*, 4) *lupta pentru înlăturarea mândriei și asumarea umilinței prin înțelegerea sinelui în lumina relației omului cu Dumnezeu și în acord cu voia lui Dumnezeu și nu cu valorile lumii*; 5) *exersarea autocontrolului cu scopul de a progresa în aceste deprinderi prin practicarea ascezei, postului și supunerea voii părintelui duhovnicesc*. Tot acest proces de despățimire, de ieșire a omului de sub robia patimilor, face parte din lucrarea amplă a *pocăinței*, ce comportă două aspecte: unul subiectiv, ce ține de angajarea

tuturor puterilor sufletești ale creștinului în lupta ascetică, și unul obiectiv, ce ține de asistarea acestuia de către duhovnic prin îndrumare spirituală și actul sacramental al iertării păcatelor în Taina Spovedaniei, toate acestea având o puternică componentă terapeutică în vindecarea bolilor spirituale, cauze fundamentale ale bolilor psihice în marea lor majoritate.

Concluziile formulate în urma acestui demers academic au în vedere implicațiile practice în misiunea preotului. Acesta este dator să înțeleagă complexitatea universului interior al omului, etiologia bolilor spirituale și psihice, pentru a ști să modeleze intervenția sa în funcție de datele pe care le obține și le interpretează: fie limitându-se, dacă este cazul, la mijloacele pastorale proprii, fie dublând intervenția la nivel spiritual cu intervenție de specialitate. Fără cunoașterea profundă a structurii omului, a problemelor cu care se confruntă și a cauzelor acestora, nu se poate realiza un act de îndrumare duhovnicească corect și complet. Taina Spovedaniei curăță urmele lăsate de păcat, însă procesul de despățimire, vindecare și îndumnezeire cere o lucrare constantă și susținută în timp. Intervenția preotului în această direcție nu este deloc simplă, însă este important ca el să înțeleagă că suferința poate deveni *un mijloc de întoarcere spre sine și de cunoaștere de sine*, un moment în care cel care o trăiește se deschide mai ușor spre primirea ajutorului dumnezeiesc. Deși, de obicei, bolile psihice sunt niște suferințe adânci, amare, care pot conține puternice accente de revoltă, arta preotului este aceea de a-l ajuta, în măsura posibilităților, pe bolnav să ajungă la momentul de curățire sufletească, de lepădare a rezistenței interioare plină de tensiune și de revoltă și de a ajunge la căința care izbăvește și vindecă.

Cuvinte cheie: teologie, psihologie, patologie spirituală, Taina Spovedaniei, pocăință, antropologie, terapie

Cuprins

Introducere	3
I. Pocăința și rolul ei tămăduitor. Rolul Sfintei Taine a Spovedaniei și al îndrumării duhovnicești	11
1. Ce este pocăința?	11
a. Fundamente scripturistice	14
b. Fundamente patristice	17
2. Parohia, spital duhovnicesc	20
a. Necesitatea îndrumătorului duhovnicesc	21
- <i>Paternitatea duhovnicească</i>	<i>22</i>
- <i>Calitățile părintelui duhovnicesc</i>	<i>26</i>
b. Practici terapeutice: mărturisirea gândurilor și Taina Spovedaniei	31
- <i>Necesitatea deschiderii sufletului. Mărturisirea gândurilor.....</i>	<i>32</i>
- <i>Taina Mărturisirii, bucuria vindecării</i>	<i>36</i>
3. Pocăința și problemele psihologice	39
II. Elemente de antropologie creștină	50
1. Concepte și terminologie	50
a. Dynamis-energeia	50
b. Natura umană	51
c. Conceptul de „psyche” (suflet)	52
d. Conceptul de „spirit”(duh)	53
e. Conceptul de „nous” (minte)	53
f. Natura păcatului	55
g. Patimile (pathos)	55
h. Conceptul de mântuire	56
i. Isihasmul	57
j. Psihologia filocalică sau „psihoterapia neptică”	60
2. Constituția omului din perspectivă biblică și patristică	62

2.1	Chip și asemănare	62
2.2	Antropologia paulină	66
	- <i>Inima</i>	67
	- <i>Conștiința</i>	68
	- <i>Cugetarea</i>	69
	- <i>Sufletul</i>	71
	- <i>Duhul omului</i>	72
	- <i>Omul trupesc (psihic), omul duhovnicesc</i>	73
2.3	Contribuția Sfântului Maxim Mărturisitorul	78
	- <i>Minte, suflet, trup</i>	79
	- <i>Dorința, iuțiimea, rațiunea</i>	83
	- <i>Voința</i>	89
III.	Alcătuirea omului din perspectiva științelor cognitive	94
1.	Aspecte istorice	94
	a. Geneza și evoluția psihologiei	94
	b. Psihologie și religie	111
	c. Psihologia în viziunea ortodoxă	118
2.	Problema identității omului din perspectiva psihologiei	125
	a. Problema sinelui	125
	b. Stima de sine, între psihologie și religie	129
	c. Componenta psihicului uman	134
	- <i>Conștiința, sau starea de conștiință</i>	139
	- <i>Cogniția</i>	141
	- <i>Inteligența</i>	144
	- <i>Motivația</i>	147
	- <i>Comportamentul</i>	148
	- <i>Emoția</i>	149
3.	Personalitatea și rolul ei în structura psihică și în viața spirituală.	
	Modelul celor Cinci Factori (FFM)	153
	a. Deschiderea spre experiență	159
	- <i>Bucuria regăsirii</i>	160
	- <i>Bucuria de care ne împărtășim prin participarea la cultul divin</i>	161
	- <i>Bucuria de a ne supune vocii lui Dumnezeu</i>	161
	- <i>Bucuria de a avea curaj</i>	163
	- <i>Bucuria în suferință</i>	164

- <i>Cultivarea speranței (virtutea nădejdi)</i>	165
b. Conștiinciozitatea	168
c. Extraversia	175
d. Agreabilitatea	176
e. Nevrotismul	181

IV. NOȚIUNILE DE SĂNĂTATE ȘI BOALĂ ÎN SPIRITUALITATEA ORTODOXĂ ȘI PSIHLOGIE ... 186

1. Elemente de patologie spirituală	188
a. Patologia imaginației	193
b. Patologia emoției	194
c. Patologia minții	195
2. Etiologia afecțiunilor și tulburărilor psihice din punct de vedere patristic	196
a. Viziunea holistică a Sfinților Părinți	196
b. Cauze fundamentale ale patologiilor	199
- <i>Stimulii externi</i>	200
- <i>Stimulii interni</i>	203
c. Etapele ispitirii	207

V. Depresia: maladia secolului XXI	210
a. Perspectiva psihologică	210
a. Tipologia depresiei	211
b. Cauzele depresiei. Modele și teorii explicative	217
- <i>Cauze biologice</i>	217
- <i>Cauze psiho-sociale</i>	221
c. Tipuri de tratament	248
2. Depresia în viziunea patristică	252
a. Cauzele depresiei	252
b. Intervenții terapeutice	258
- <i>Intervenția cognitivă</i>	258
- <i>Intervenția asupra sinelui</i>	263
- <i>Intervenția asupra comportamentului</i>	264
- <i>Dobândirea și rugăciunea minții</i>	270

Concluzii. Preotul în fața provocărilor patologiei psihice contemporane 276

Bibliografie 281

Cuprins 296